

הישיבה החמישים ושלוש

ביום י"ב בטבת תשכ"ג בשעות 7.00—3.30 אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, בן היים, בנעט, ברגרין, ייבין (יו"ר), מלמד, מירסקי, סדן, עגנון.

החברים היועצים הגב' גרבול והאדונים בלאו, ברגון, לייבל, מלצר, פרץ, קרוא, שבטיאל, שלי.

אורחים: האדונים אבן-שושן וכוכבא, חברי ועדת הכתיב.

המזכירים המדעיים האדונים אסטרחק, דותן, הנמן, מדן.

הצטדקו על העדרם: האדונים אירמאי, בורלא, גרינברג, הלקין, זידל, טורסיני, האדונים יגון, קוטשר, רבין, שירמן בחו"ל.

סדר היום: גמר הדיון בהצעות הכתיב והצבעה.

הא' ייבין פותח את הישיבה ומבקש את יושב ראש ועדת הכתיב לפתוח בדיון.

הא' בן-חיים: בישיבה האחרונה (נ"א) של המליאה בשנת תשכ"ב סיכמתי את הוויכוח¹ והצגתי לפני המליאה שאלות אחדות, שלדעתי עלינו להשיב עליהן על-ידי הצבעה. המליאה בישיבתה האחרונה החליטה לתת הזדמנות נוספת לחברים להשמיע את דעתם, ובייחוד לאותם החברים, שעדיין לא אמרו את דברם.

מן הראוי, שתחילה נברר לעצמנו, היכן אנו עומדים.

כידוע, הביאה ועדת הכתיב לפני המליאה הצעה בת 6 סעיפים, 4 מהם על דעת כל הוועדה.

עיקר המחלוקת הייתה בדבר 2 הסעיפים האחרונים, הדנים בתנועות e, a.

הואיל והייתה שהות בידי החברים לעיין בכל דברי הדיונים, שנדפסו בכרך החדש של

זיכרונות האקדמיה, נראה לי, שאין צורך להאריך בוויכוחים.

כנגד הצעת הוועדה נשמעה בישיבה מ"ט הצעת הא' קרוא, וזה לשונה:

"... להחזיר את כל ההצעה אל הוועדה, להרחיב את הוועדה ולשנות את ההצעה עד כדי כך, שלא נכיר אותה, ואז נדון עליה שוב."

פירושו של הדבר: דחייה גמורה של כל מעשה הוועדה.

הא' סדן הציע בישיבה נ':

"... להסיר מעל הפרק את הצעת ביטול ההבדלים שבכתב שבין צירי וסגול ובין קמץ לפתח ולבחור ועדה חדשה לבעיה שלפנינו."

סופה של הצעת הא' סדן שווה להצעת הא' קרוא, אלא שעם זאת הא' סדן מציע, שתיתן

המליאה הדרכה לוועדה החדשה, ובסופו של הדבר מציע הא' סדן לדחות את כל הדיון.

הא' הזז הביע דעה.

"שעדיין לא הגיעה השעה, לא איכשר דרא, ונדמה לי, שטוב טוב תעשה האקדמיה, אם לא תדחק את הקץ, ואם לא תדון בדבר למעשה, אלא להלכה בלבד."

כלומר, יש לדון ולהוסיף לדון, עד שאנו באים להגשים למעשה.

הצעת הא' מדן בישיבה נ"א הייתה: לקבל את כתיבו חסר הניקוד של ועד הלשון כיסוד

לדיוננו, לחזור ולבדוק את כלליו, כדי לפשטם ולמעט בפרטי פרטים וביוצאים מן הכלל.

הא' בורלא הציע שינויים בדקדוק העברי, אולם בכך אנו סוטים מעיקר העניין, שהוצג

לפנינו, והוא תיקון הכתיב.

בשיחותיי עם אחדים מחברי הוועדה ראיתי, כי ההצעה המרחיקה לכת היא זו שהושמעה

1. זיכרונות האקדמיה ללשון העברית ט, עמ' 114—119.

מפי בישיבה האחרונה של המליאה: האקדמיה חייבת להשיב קודם כול, אם יש לדעתה צורך או הכרה לתקן ולהסדיר את הכתיב. אם תשלול המליאה שאלה זו — הרי נסתיים הוויכוח. אם תחייבנה — עליה להעמיד ועדה חדשה לכך. איני חושב שהוועדה החדשה תוכל לעשות את עבודתה, בלי שתדע, עד היכן מותר לה ללכת.

ובעניין הקמת ועדה חדשה מבקש אני להזכיר פרט אחד:

לפני שנים אחדות, כשקבע ועד הלשון את כללי הכתיב, הייתה מחלוקת בין ירושלים ותל-אביב. אנשי תל-אביב, ובמיוחד ברש ז"ל ושמעוני ז"ל, תמכו בכתיב החסר, ואילו אנשי ירושלים היו בעד כתיב מלא. הועמדו אפוא שתי ועדות, ובסופו של הדבר נתברר, כי הצעתה של ועדת תל-אביב הייתה קיצונית בפרטים מסוימים משל ועדת ירושלים. הירושלמים רצו ד"מ, כי יכתב זכרון, פקדון בלי יו"ד, הואיל ובהברה הראשונה בנטייה יש שווא נח: זכרון, פקדוני. ואילו אנשי תל-אביב החליטו לכתוב זיכרונ, פיקדוני, עם שבשאר המקומות אין כותבים יו"ד כאם קריאה לפני שווא נח.

אם לא תינתן הדרכה לוועדה, יש חשש שזו תעבוד במשך תקופה מסוימת, ואף מעשיה לא יירצו. לפיכך נראה לי, שעל המליאה לומר לוועדה שתוקם, מהו הכיוון, שבו תחפש את הפתרון לשאלה: האם יש להטיל את הניקוד חובה על הכתיבה בעברית; ואיזה סוג של "ניקוד חלקי" נראה לאקדמיה כיסוד לפתרון בעית הכתיב.

הא' ייבין: מבקש אני מן החברים העתידים להשתתף בדיון, שלא יחזרו על הנימוקים, שכבר נאמרו כאן.

הא' פריך: לדעתי, אין צורך בוועדה חדשה, כיוון שכל הנתונים להחלטות היו לפני הוועדה של עכשיו, לרבות הערות אישים שונים מחברי האקדמיה ומחוצה לה ותגובות בעיתונות. ועדה חדשה לא תחכם יותר, אלא העניין יימשך שוב זמן רב, ולמעשה נעמוד בפני סימן שאלה בעניין הכתיב, והמכריע בדבר למעשה יהיה — הרחוב, היינו חיי המעשה. כולנו סבורים, שהכתיב המלא הוא צורך דחוף, אולם לא נוכל — ובשום פנים ואופן — לקבל את החלטות הוועדה מכמה טעמים. דובר כאן הרבה על הקשיים לביצוע ההחלטה, אבל דומני, שלא הודגש די הצורך הצד החברתי. החלטת הוועדה על כל פרטיה, שהיא קיצונית ביותר, תעורר התנגדות חריפה מצד חוגים מסוימים בארץ. מהו אפוא המוצא? דומני, שלפנינו דרך אחת בלבד: לא להחליט על ריפורמה שלמה בכתיב, אלא לנקוט דרך פידאגוגית ולהסדיר את העניין בהדרגה. אין דרך אחרת.

אני מציע לקבל מהצעות הוועדה את החלק הבא:

א. בכ"פ קשות נכתבות תמיד בדגש קל: ב פ פ.

ש' שמאלית נכתבת תמיד בנקודה משמאלה.

ב. כל תנועת u נכתבת ו: שוב, קומקום, הוכו וכיו"ב.

כל תנועת o נכתבת ו: שור, חום, פול, קודקוד, שמור, פועולו, אוהולו, יעוזמדו. יוצאים מן הכלל: לא, צאן, ראש, שמאל, האמר, יאכל, פה, פה וכיו"ב.

אשר לתנועת i, למה סימן מיוחד, י' עם נקודה, כשאפשר לשים את הנקודה תחת העיצור?

אלא, אם אין אפשרות טכנית לכך, נקבל את הצעת הוועדה מס' ד'.

בתנועת u, o אין, בעצם, חידוש שכן החליטו פעם על כך באקדמיה, אלא במציאות נוהגים רק לפי חלק של ההחלטה, היינו כותבים ו, אבל בלי נקודה. ואני מניח, שאפשר יהיה להשפיע הנהיג את הנקודה למעשה.

אשר לסימון התנועות a, e יש לדון בשאלה מחדש בוועדה של עכשיו, אלא יש לצרף

אליה עוד 2—3 חברים.

הא' שבטיאל: מורי ורבותי, תיתי לו לנשיא האקדמיה, פרופ' טורסיני הנכבד, שאמר בפתח דבריו על הדיון בבעית הכתיב, גם בישיבה הראשונה וגם בישיבה שלאחריה, שהבעיה חשובה היא ונכבדה, וצריכה היא עיון ודיון מרובה. ואין אנו רשאים לפתרה לא כלאחר-יד אף לא על רגל אחת, אלא במיתון. הו מתונים בדיון. אף אם מיתון זה יאריך עלינו את השעה, לא עלינו המלאכה לגמרה, ואין אנו בני חורין להיפטר ממנה בהכרעות ובהצעות נמהרות וחפזות.

וכבר עמדו כל המתווכחים הנכבדים, המחייבים והשוללים כאחד, על הקשיים המרובים שיש בבעית הכתיב ועל הפתרון של הוועדה, שאינו עשוי עדיין יפה לצורכו. ויש מי שהתריס ואמר, שיש בהצעת הוועדה כדי לערער עלינו את מסורת הניקוד המקובל שנתקדש קדושת הגוף וקדושת הדורות. ולא זו אף זו: יש בהצעה זו תקלות וקלקלות מרובות שהן יתרות על הראשונות, ועל הראשונים אנו מצטערים, ואלו באים ומוסיפים עליהם. נאמנים עלינו דבריהם של חברי הוועדה הנכבדים, שישבו על מדוכה זו, שעשו את מלאכתם ב"דחילו" ולא ב"רחימו". וחזקה, שהצעתם אף היא הוגשה לפנינו בוודאי לא במעט היסוס ופקפוק.

כללו של דבר, בעית הכתיב קשה היא, וקשה הימנה פתרונה. ואף על פי כן, מורי ורבותי, עת לעשות היא. הפרצות והקלקלות בלשון מרובות הן, והשעה תובעת תקנות ותיקונים וגדירת פרצות בלשון לכל גילוייה: הכתיב והכתב, הניקוד והדקדוק, המקרא והמבטא, ההיבור והדיבור, ומטעים אני בכל לשון של הטעמה, שאם באים אנו לתקן, מצווים אנו על כווד ראש וזהירות, שלא להיכשל חלילה בדבר הלכה בהליכות לשון, ונמצאנו מכשילים את הרבים. אין אנו צריכים להחמיר. כנגד זה אין אנו רשאים להקל. אין אנו אחראים לעבריני עברית ואין אנו רשאים להיוקק לעמי הארץ. הללו אין להם תקנה אלא בבירר.

ומרשה אני לעצמי לחלוק על מי שאמר באחת הישיבות, שכל הפתרון לא בא אלא לתקנתם של ההמונים, ולא היא. וכי מפני שקלקלו דוברי-לשון, נקום אנו ונעשה אוזניים לקלוקל? אין האקדמיה "שליח ציבור", אלא היא בחינת "רב ומורה הוראה", וכל תקנה הנעשית על ידה אינה אלא לצורכה, לתקנתה ולהרחבתה של הלשון גופה.

ולגופו של עניין: מדברי המתווכחים אני למד, שהבעיה אינה בעית הכתיב, אלא בעית הניקוד. אכן, מורי ורבותי, אין הבעיה בעית הכתיב כשהוא לעצמו, אף לא הניקוד כשהוא לעצמו, ולא כאן מקום התורפה. הבעיה רחבה היא יותר: כללי הניקוד והכתב, ואילו הכתיב והניקוד אינם אלא טפלים לבעיה, אמנם הא בהא תליא. יש צורך בבדיקת כללי הניקוד מעיקרם, אותם אנו מצווים ללמדם לאחרים, כדי שידעו לקרוא טקסט שאינו מנוקד בלא תקלה.

למדנו מפי רבותינו דקדוק של המקרא, וכל כללי הניקוד והדקדוק כולו מושתתים על הלשון המקרא ועל ניקודו. באמת אמרו, כל אימת שהייתה הלשון לשון הכתב ולא לשון שבע"פ, חייבים היו ראשונים ללמוד את דקדוקה על כלליו ועל היוצאים מכלליו, שרבים הם מספור, ואין כאן המקום לפרטם. אנו עצמנו יודעים לנקד, לפי שהיינו מצויים תדיר אצל המקרא. שכן כמעט כל ספרי הדקדוק למן ימי הביניים ועד ימינו לא הורו כמעט הלכה למעשה, אלא נתנו דעתם להבין לחינונות הלשוניים שבמקרא, וקבעו כללים לניקוד ולדקדוק הלשון שבמקרא ואמרו: כזה ראה ונקד. והזהירו אף על נתינת הדעת ליוצאים מן הכלל.

לא ניתנה דעת יתרה על לשון חכמים (בימינו נתנו דעתם ונוקקו לה חכמים כגון: ר"ח ילון ור"ג ברגרין ורמ"צ סגל ועוד), ועל לשון הדיבור לא כל שכן. אפשר שיד ההשכלה הייתה בדבר, כדרך שאמר אחד החברים הנכבדים.

כללי הניקוד שלמקרא נסתבכו ונסתרבלו, שאין אדם מן השורה יכול לעמוד בהם, שכן

כללים אלו לא חפפו את הלשון שבע"פ. ומאז הייתה לשוננו לשון חיה בפנינו ובפי בנינו ותלמידינו, רב הסתור על הבנוי, והפרוץ — על העומד.

גזר עלינו שר הלשון לקבל עלינו את ההברה הספרדית על פגימותיה: אין הבחן בין קמץ לפתח, אף לא בין צירי לסגול (בהברה הספרדית), בין חולם חסר לחולם מלא וכו'. ולאחר 50 שנות דיבור בהברה זו ניצורים אנו, מתפקחים ומבקשים למצוא תקנה ותיקונים בניקוד, והרי מציאות זו הייתה משכבר הימים "ותגע עדינו ונבהל".

נבדוק נא גם את סימני התנועות לפי הגייתן ונראה כמה תקלות נגרמות על ידיהם:

- ל-^a 3 סימנים: $\ddot{x}$, $\underline{x}$, $\overset{\cdot}{x}$.
  - ל-^o 4 סימנים: $\overset{\cdot}{o}$, $\overset{\cdot}{o}$, $\overset{\cdot}{o}$, $\overset{\cdot}{o}$ (קמץ קטן).
  - ל-^u 2 סימנים: $\overset{\cdot}{u}$, $\overset{\cdot}{u}$.
  - ל-^e 4 סימנים: $\overset{\cdot}{e}$, $\overset{\cdot}{e}$, $\overset{\cdot}{e}$, $\overset{\cdot}{e}$ (שווא נע).
  - ל-ⁱ 2 סימנים: $\overset{\cdot}{i}$, $\overset{\cdot}{i}$.
- ס"ה 15 (!) סימנים ל 5 הגיות (תנועות).

בודאי יטענו כנגדי: והרי סימנים אלו יש מהם לתנועות "ארוכות" ויש מהם לתנועות "קצרות". כנגד טענה זו יש מה להשיב: כלום נשתמרה הבחנה כל שהיא בין "ארוכות" לקצרות? והרי אנו ולבנו יודעים, שלא נשתיר כלום לא ב"איכות" ולא ב"כמות" וד"ל (בין צירי לסגול קיימת הבחנה בהברה אשכנזית בלבד).

מה התקנה? מצטרף אני בכל לבי עם כל אותם המתנגדים לכל שינוי ותמורה בניקוד ובכתיב, ומי ייתן וכל בנינו יהיו "למודי ה'". ילמדו וידעו, ולא נצטרך לכל זה. כל מה שיש בידינו נקנה ביסורים אף הלשון כן.

אף על פי כן, מורי ורבותיי, רואה אני את דברי חברי הוועדה, שיש בכל זאת צורך בתיקונים ובשינויים קלים, ולא כדי להקל בלבד, אלא לצורכה ולגופה של הלשון. כנגד זה מתנגד אני ומסתייג כמות קודמי מן הסימנים החדשים המוצעים על ידי הוועדה, אף מן הכתיב המלא בהברה סגורה שאינה מוטעמת.

על הפגם שבסימנים החדשים כבר עמדו ראשונים ואחרונים בוויכוחים, התנגדות לסימנים החדשים נסתיעה אף בדעות שנשמעו מחוץ לאקדמיה. אף הכתיב המלא בהברה הסגורה שאינה מוטעמת, אף הוא אינו עשוי לתקן. גרועה מזו: יש בו משום שיבוש יסודות בלשון ובדקדוקה, ואין צריך לומר שאין בו גם כדי להקל ולסייע.

לפני הצעתו של ד"ר י' בן-נון¹, בה נראים דבריו בפרק ב) עקרונות, סעיפים: 1) (2 ור) בלבד.

וזו הצעתו לפי עניות דעתי:

(א) בדברים שבכתב (פרוזה במשמע) יהיו 5 סימנים להברה פתוחה ולסגורה מוטעמת;

a תסומן בקו (—) מתחת לאות כגון ארְגֵּמן, לִיִּתְן, בְּרֵא.

o תסומן לעולם ב"ו ואפילו בתיבה שיש בה אל"ף שרשית נחה: רֵאשׁ, לֹא. והרי יש מעין אלו גם במקרא במלואת (אסתר א, ה). וכן בצורות מלעיליות כגון: חֹדֶשׁ, קֹדֶשׁ, תֹּאֵר, משכֹּרֶת.

u תסומן ב"ו (כנהוג).

e תסומן לעולם ב"י כגון בין (ישראל לעמים), בין (יכביד אב) (ואין לחוש, שהכול לפי העניין) ונמצא תיעשה (שמות כה, לא), ובחז"ל — הרבה.

1. נשלחה בכתב לחברי האקדמיה לפני ישיבה זו, ר' בסמוך, עמ' 113.

i תסומן י (יו"ד נחה). הנקודה צמודה לה, ומתחתיה כנקודת ה'ו הצמודה ליו"ו הנחה, כגון א, איש חיים ר'אשון, אלמלא דמסתפינא מתקלות אסתיות וטכניות וכדו', הייתי מציע לסמן באלף נחה כל הברת a פתוחה, כדרך שאנו מוצאים במקרא גופו אפילו בהברה סגורה, כגון: דאג (בחמיה יג, טז) וקאם (הושע י, יד), ראש (שמואל ב' יב, א, יד; משלי י, ד) והרבה בספר חז"ל ובספרי הגאונים.

לפי זה, היינו מעמידים את הניקוד על כלל אחד בלבד: הברה פתוחה וסגורה מוטעמת לעולם מלאה.

- (ב) לסמן דגש קל אך ורק באותיות ב, כ, פ ואפילו אחרי אהו"י.
 (ג) לסמן דגש חזק בכל האותיות שצריכות הכפלה לרבות גרוניות.
 (ד) לסמן את המפיק.

כנגד אלו יש ל ב ט ל סימון 1) תנועותיהן של הברות סגורות (בעיצור או בדגש) שאינן מוטעמות. 2) שוואים וחטפים, פתח גנובה, ודגש קל באותיות גד"ת; כגון: אבל העבודת הזאת... אשר שלמו אָחינו במעַרב... הסבר ונתינת טעם לדברים בשעת כושר אחרת.

הא' בלאו: שני קשיים עיקריים היו נגד עיני הוועדה, שנדרשה לעיין בשאלות תיקון הכתיב: האחד הוא קושי הקריאה, והשני — העובדה, שאנו מלמדים היום שני סוגי כתיב, הכתיב המלא והכתיב הדקדוקי. ודומני כי הקושי השני הוא העיקר. אין ספק, שהכול מודים, כי לימוד התנ"ך ימשך לפי כתיבו המקובל, ואם כן שוב עומדים אנו לפני הבעיה, שהתלמידים יהיו זקוקים לשני סוגי כתיב. הצעתי תהיה קיצונית, ואני מעלה אותה בצורת שאלה, כלום אי אפשר, שנחזור אל הכתיב הדקדוקי? נשתמש בניקוד, אבל יהיה זה ניקוד פשוט יותר, ללא הבדלי פתח וקמץ, צירי וסגול, וכל הטקסטים — ספרים, עיתונים, מודעות, מכתבים — ייכתבו בו. יהיה קושי טכני לגבי מכונת הכתיבה, אבל הוא קושי קטן. מהו הקושי לגבי הדפסת עיתונים, איני יודע.

הא' אברמסון: מצרף אני את דבריי לדברי החברים שהודו לוועדת הכתיב על הכוחות הרבים ועל המחשבה המעמיקה שהשקיעו בעבודתם; ובמיוחד מודה אני להא' בן-חיים, על שהשכיל להביע ולנסח את דבריו בצורה מדויקת וברורה כל כך, עד שלא יקשה לי להתווכח עמו ולחלוק על דבריו. למעשה, כשאדם שומע את הוויכוחים, הרי דעתו פונה לוויכוחים דומים, שנשמעו בנסיבות אחרות. גם בוויכוחים אלה דובר על תיקונים — בתחומים אחרים — שהם כורה המציאות, הדורשת לתקן דברים מסוימים. אפשר, שעלינו ללמוד מדרך הוויכוח, ובעיקר מתוצאות הוויכוחים, על דרכנו שלנו עכשיו. כי מה טיבם של ויכוחים, הנדרשים על פי כורח המציאות? אין הם מתקנים את המציאות, אלא נגדרים אחריה; וכך טבעם של בני אדם, שכל הקלה גוררת הקלה. תיקונים שנעשו היום גורמים, שלאחר זמן יידרשו תיקונים נוספים. מקווה אני, שהחברים יודעים למה אני מתכוון. והואיל וראינו שהתיקונים אינם מתקנים, והעולם אינו מתוקן — הרי שעלינו לשוב לעיקרם של הדברים. ומכאן אני בא לנקודה נוספת:

בתקנון האקדמיה, סעיף ג', נאמר על מטרתיה של האקדמיה: "לכוון את דרכי התפתחותה של הלשון העברית לפי טבעה, לפי צרכיה ואפשרויותיה בכל תחומי העיון והמעשה, באוצר המלים, בדקדוק, בכתיב, בכתיב ובתעתיק".

הנימוקים הנלהבים שהובאו לטובת ההצעה, דומני, שסתרו את העיקר הזה. נימוקים אלה דיברו לא על כיוון התפתחותה של הלשון לפי טבעה וכולי, אלא על תיקון, משום שכך הלשון מתפתחת בפי אנשים, שאינם יודעים אותה.

זאת ועוד: למעשה איני בטוח, אם האקדמיה צריכה — ולפי דובריה של ההצעה הרי האקדמיה נדרשה — לעזור למורים בהוראת הלשון העברית. המורים טענו, שקשה ללמד, הואיל ואין כללים, והכללים שהוסיף ועד הלשון אינם הולמים את המציאות. קשה לשמוע תביעה כזאת מפי מורים. הרי עיקרו של החינוך הוא לחנך אותנו שלא להיכנע למציאות, אלא לדעת למצוא את דרכנו בניגוד למה שאנו רואים מסביב. לכן נדמה לי, שיש סתירה פנימית בין עיקר ההצעה ובין מטרותיה של האקדמיה.

ואשר לתיקונים המוצעים: הרי כפי שהדגיש הא' בן־חיים, יש הבדל רב בין מה שנעשה פעם ע"י ועד הלשון לבין מה שמוצע לנו מפי הוועדה — קביעת ועד הלשון לא הייתה חוק, ומי שלא רצה לקבלה יכול היה שלא לקבלה, ואילו עתה אנו באים לחייב את הציבור כולו, שכן החלטת האקדמיה היא חוק. השאלה היא, אם המניעים להצעת הוועדה היו כורח מציאות מסוימת. שאפשר שתשתנה לאחר זמן מועט — הרי תמוה הדבר, שבאים לקבוע חוקים על פי מצב עובר. והרי אפשר שלעתיד — שאינו כל כך רחוק — נצטרך לחוק חוקים חדשים. תמהני, אם מוסד מחוקק יכול להלך בדרך זאת.

נדמה לי, שהעולה מדבריהם של רוב המתוכחים הוא, שאפשר ורצוי להשתמש בניקוד חלקי. הדבר אפשרי, ולא ישנה הרבה ממה שלמדנו, אף אפשר שיהיה לעזר לאלה שמתקשים בלימוד הלשון ובהוראתה. עד כאן אפשר לומר, שרוב החברים מסכימים להצעות. מכאן ואילך הכללים מעוררים ספקות. קודם כול אנו נתלים הרבה בכתבים של ספרי חז"ל. ומכאן עלינו לשים לב: יש תיבות, שלעולם אינן נכתבות מלא: חדש, שחנה לעולם אינן נכתבות בו"ו. בכתבי היד יש נטייה לכתוב מלא. והשאלה היא מה נשתנו התיבות הנ"ל? נראה, שחושם הטבעי של הכותבים הורה להם, שתיבות שכיחות ביותר אינן זקוקות לכתוב מלא. הרי הכתיב המלא לא נוצר אלא לסייע לקריאה. שמא ניתן דעתנו על פרט זה ונחקור מהן המלים השכיחות ביותר בלשון, שאין צורך לחדש בהן דבר, והקורא לא יטעה בקריאתן, וממילא נצטרך לנסח את הכללים ניסוח אחר ממה שנוסחו עד עכשיו. ודאי, אילו יכולנו לקבל את הצעת הא' שבטשאל, היו הדברים קלים ביותר. אבל גם בזמנים קודמים קבל ריב"ג על הספרדים, שאינם מבדילים בקריאה בין צירי וסגול ובין פתח וקמץ. ומכל מקום לא עלה על דעת איש לזלזל מלהבדיל ביניהם. ואם הדבר כך הוא, הרי שיודעים אנו שאין טעם לביטול זה חדש, ולכן אין הוא יכול לבוא בנימוק לביטול הדברים הקיימים בכתוב מתוך טענה, שאין הקורא יודע לבטאם. אדרבה, שמא עלינו להחזיר את הקורא והכותב לבית המדרש, כלומר עלינו ללמוד וללמד את ההבדל גם בכתוב וגם בקריאה. רואים אנו כי הכניעה למציאות היא שהביאה אותנו למצב הנוכחי, ואילו לא קיבלנו לפני שני דורות את מה שנראה כמציאות, אפשר שלא היינו צריכים עכשיו לדון במה שאנו דנים, ואז אפשר, שהיינו יושבים עתה ודנים בדרכים אחרות להקניית הלשון. המציאות אינה הכרח המציאות. ועבודתנו צריכה להיות מכוונת לעכב את ההידרדרות, ויותר מזה: אל נשכח, כי חובתנו גם לחזור ולהחזיר דברים שהיו מקובלים פעם, כלומר חזרה ללימוד בבית המדרש.

הא' עגנון: לפני שלושים ושבע שנים הבאתי לביאליק עליו השלום את ספרי פולין סיפורי אגדות. נסתכל ביאליק בשער הספר ואמר בצער, אתה כותב סיפור ביד. ביאליק נצטער על יו"ד יתירה שבסיפור, ועכשיו מטילים יו"דין בלא מספר. הגיעו הדברים, שכותבים מים בשני יו"דין. אם כן מה נעשה לחיים? כמה יודין צריכים להוסיף לחיים? משנתרבו בנו

הגויים התחילו מרבין ביו"דין. יש ספרים חדשים שאני רוצה לקרות בהם ואיני יכול מפני הכתיב המשונה שמעכב את הקריאה. כדי למעט את עם הארציות מוסיפים עם ארציות. אף אָד מלשון (בראשית ב) ואד יעלה מן הארץ כותבים ביוד. מעתה מה נעשה לגבי איד מלשון (ירמיה מט, ח) כי איד עשו הבאתי עליו, כמה יו"דין צריכים לבזבו על איד זה? לא כמו שלשון נקראת היא נכתבת. אין לשון שהכתיב שלה מכוון לקריאה, וכל הבא להקל נמצא מקלקל. כל המוסיף גורע.

מה פנים יהיו ללשונו, אם נקבל מה שכל תלמיד ותיק או שאינו ותיק עתיד לחדש? אפשר שקראתם את סיפורי יחיד ורבים שכתבתי על ספרי ספר מעשיות קטן שבספר היובל לשם פנחס רוזן. אם לא קראתם אחזור עליו בעל פה. סיפר לי ר' אהרן פריימן ז"ל משמו של ר' אליהו פלסנר ז"ל. רב אחד מעיר קטנה שבאשכנז בא אצל ר' משה בן מנחם בברלין. הביאו לפניהם טיי ושמת, זאהנ"ע בלעז. נטל לו הרב כוס טיי והניח ידו מן השמת. אמר בן מנחם, יקח נא מעט זאהנ"י. אמר הרב, איך מאג קא זאהנ"י. פירוש אי אפשרי בשמת. תיקן לו בן מנחם את הלשון ואמר לו, אין אומרים זאהנ"י אלא זאהנ"י. אמר לו הרב, מניין לו למר שאומרים זאהנ"י ולא זאהנ"י? הוציא בן מנחם ספר מלים ללשון אשכנז והראה לו. אמר הרב, תמיה אני עליך רבי משה, כל יהודי אומר זאהנ"י ובא גוי אחד ואמר זאהנ"י וכבר נאמן הוא על מעלתו יותר מכל היהודים.

כאן צדק הגוי ולא כל ישראל. בלשון אשכנז אומרים זאהנ"ע ולא זאהנ"י. אבל בלשונו אנו, מורי ורבותי, בלשונו אנו צריכים אנו לכתוב כמו כל ישראל ולא לשנות מן הכתיב המקודש. באמת אין לחוש להידושים שמתחדשים והולכים, שאין שומע להם. מכל מקום יש לחוש, שנוסיף עוד מין כתיב על כל הכתיבים שאינם כתובים בתורה.

כשהייתי בנורווגיה, שמעתי שמלמדים שם בבתי ספר שלוש לשונות נורווגיות. זו שמדברים בה וזו שכתבו בה איבסן וביירנסן וזו שחידשו על פי הנורווגית הישנה, ששרשיה מוצאים בזאג"א ואיסלנדית. הגיעו הדברים לידי כך, שפעמים מעלים על הבימה שם בנורווגיה מחזה של איבסן, לא בלשונו הנורווגית של איבסן אלא בלשון שתיקנו החכמים החדשים. אנו שבעוונותינו נתונים אנו בין שבעים אומות ולשונות אין מספר. עלינו לשמר את לשוננו שמיחדת את כל ישראל בכל הגליות ובכל המקומות והיא מקובלת ומקודשת לנו בצורתה שקיבלנו מאבותינו ואבות אבותינו.

יש תקנות לכתיבת מלים עבריות. אף בשולחן ערוך מובא צורת כתיבת התיבה איגרת, אם נכתבת מלא אם חסר.

התיבה העברית שנכתבת כשורה נותנת חיים לעיניים, שרואים על ידה צורת אותה התיבה מימות משה רבינו עליו השלום, ומימות החכמים הראשונים, אלא מאחר שגדולים וטובים מתלבטים בשאלת הכתיב, ובכל ישיבה וישיבה מעלים את שאלת הכתיב, וממילא מה שאמרו אתמול אומרים היום, ונמצאים חוזרים על דברים שנאמרו ונשנו ונשלשו, ואין קץ לדברים שיוסיפו, לכן אומר אני, יכתוב לו כל אחד ואחד את דעותיו בשאלה זו וישלח דברו לאקדמיה. ואם יתן לנו השם את החיים ואת השלום, נשב ונבדוק אחר שלוש שנים מה לרחק ומה לקרב, ואם נזכה נבחין בין לעגי כתיב לכתוב מרפא.

הא' קרוא: רצוני שלא לחזור על עיקרו של הוויכוח, אלא להדגיש נקודות עיקריות בהצעת. אם יחלט, שכל חולם ושוך וקבוץ יסומן בוי"ו מנוקדת — חלומה או שרוקה — הרי טוב. אם יושטו נקודות מסוימות מן הניקוד, כגון החטפים והשווא, לא יהיה בכך אסון. שירים רבים יוצאים כשהם מנוקדים וללא סימון הדגש החזק, ואין רע בדבר. גם הרוסים השמיטו מתוך כתיבם סימנים יתרים, ולא אירע אסון. כל זה מתר, אולם יש גם דברים שאסורים:

אסור להוסיף סימנים חדשים, שכן אלה פוגעים ברציפותה של הלשון, שהאקדמיה מצווה לשמור עליה. סימנים אלה עשויים גם לפגוע במראה הכתב שלנו, ואין עם הרבותי עושה כדבר הזה. אסור לנו לערבב הגאים שונים ע"י סימנים משותפים: קמץ ופתח, צירי וסגול. מה יהיה, אם יבואו שני מיליון עולים חדשים וישנו את מבטאנו מספרדי למבטא אחר. אל נחסום בפניהם את הדרך, ואל נקומם נגדנו את התפוצות. אסור לנו לשנות את הסימנים, ואף לא את מקומם, כפי שרוצה הא' בן־נון בהצעתו, שנשלחה אלינו, ושבה סימני הניקוד המקובלים כתובים בין האותיות. גם זה מקלקל את צורת כתבנו. ננהיג ניקוד חלקי, ובעוד שנים אחדות, עם התפתחותה הנוספת של טכניקה ההדפסה, יש להניח שיהיו בידינו מכונות אלקטרוניות, שתאפשרנה לנו לנקד הכול.

ואני חוזר על הצעתי הקודמת: תורחב הוועדה, כדי שתישמענה בה גם דעות אחרות.

הא' ייבין: חוששני, שאנו סוטים מן העניין; ואולי מוטב שנקדים לשאר דיוננו את השאלה, האם אנו רואים את הצעת תיקון הכתיב כרוכה בתיקונים בכללי הדקדוק. שכן הצעות רבות מאלה שנשמעו כאן תולות את כללי הכתיב בשאלות דקדוקיות שונות. אם אנו מניחים סימן משותף לפתח ולקמץ, האם יש בכך משום שינוי בדקדוק, או רק הכרת העובדה הקיימת, ורק לצורך הכתיב בלבד? עלינו להחליט אם יש לנו רשות, צורך ושהות להחליט על תיקונים בדקדוק. לדעתי אפשר לעבד הצעת תיקונים, שלא תהיה תלויה בשום תיקון בדקדוק הקיים. — להא' קראו רוצה אני לומר: אין השמטת הדגש החזק דומה לתיקונים הקלים שנעשו בכתיב הרוסי. הדגש החזק הוא יסוד גדול ועיקר בלשון. החששות שנאמרו, שהתיקונים עשויים לקומם נגדנו את יהודי התפוצות, אינם כלל לעניין. אותו קומץ יהודים בתפוצות הקורא עברית יודע ומבין את הבעיה, ומסכים בוודאי, שיש צורך בתיקונים; ואלה שאינם יודעים עברית, אינם מעוניינים בבעיה זו בכלל.

הא' לייבל: אף אני איני סבור, שעלינו לחזור על הוויכוח מראשיתו. אל הבעיה הגדולה נצטרך אולי לשוב בעוד שנים אחדות. אולם רואה אני בין הצעות הוועדה אחת, המבוססת על פרט לא נכון. לפי ההצעה יו"ד ללא סימן מעליה מביעה את העיצור יו"ד. ואין זה נכון. לא כל יו"ד בלי סימן תביע עיצור. נכון, כי בְּלִיָּה ה' יו"ד מביעה עיצור. אבל מה דינה של ה' יו"ד במלה לִיָּוֹת? אמנם יו"ד זאת היא בלא סימן, אף על פי כן אינה עיצורית. מודה אני, כי רעיון בריא הוא לסמן את ה' יו"ד המסמנת i, אבל לא בנקודה מעליה, ולא בקו מעליה, אלא בתנועת הירק הצמודה אל האות, שלא בשורת התנועות האחרות. ע"י כך ידע הקורא, שזה סימן של תנועה, ולא יו"ד מונעת בחירק. ואם נתקין גם יו"ד עם סימן של צירי דבוק אליה, יהיה בזה פתרון לשאלת מלים כמו לִיָּוֹת, בִּיתִי וכו'. ובאופן זה תישאר ה' יו"ד הפשוטה כסימן לעיצור בלבד. איני מסכים לסימון הקמץ הקטן בוי"ו. בכתב יד אפשר לסמנו עלידי יו"ד עם קמץ דבוק אליה, ויש דרכים בטכניקה, כדי לפתור את כל השאלות המתעוררות בסידור יד ובסידור מכונה. זכות רבה עשויים אנו לקנות אם תצא מכאן יזמה להתקנת מכונות דפוס, שיש בהן לספק את כל צורכי הכתיב. אני מתנגד לכל כתיב ממולא ויו"ו ויו"דין. אין זו כתיבה עברית. אני מציע נוסח של החלטה:

הכתיב העברי היסודי הוא הכתיב המנוקד על פי כללי הדקדוק. המליאה מוסרת לוועדת הכתיב שתיקבע מחדש לבדוק את הצורך ואת האפשרות לתיקונים בכתיב הזה. המליאה מוסרת לוועדה לבדוק מחדש את הצעותיה בעניין הכתיב המלא ולעבד כללים לניקוד חלקי בעת הצורך למנוע ספק בקריאה.

הא' שלי: אין אנו רשאים, אחר הוויכוח הגדול בישיבות הקודמות, לפתוח בהחלטות חלקיות ואפילו בדברים שאינם שנויים במחלוקת. האקדמיה נדרשת למתן שיטה, שלמה ומקפת.

ולא פתרונות לשיעורין. ומאחר שאין בידנו שיטה, מחמת חילוקי הדעות, הרי שעלינו להפוך עוד בסוגיה זו.

אני חוזר ואומר, שהוועדה, שהביאה לנו את הצעתה, לא בדקה את כל הדרכים שבאפשר, מכל מקום — לא באותה מידה של יגיעה ויסודיות שהקדישה להצעתה, ושעליהן היא ראויה לברכה. נדמה, שהוועדה ניגשה לעניין לאחר ייאוש מדברים שעדיין לא הגיעה השעה להתיימש מהם. יש בזה מהשפעת הזמן. ההתייאושות מן הקיים והטעון תיקון הוא מסימני ימינו גם בשטחים רבים אחרים.

אם לדוגמה מספירת הלשון, הרי לפנינו הייאוש מן המבטא המזרחי — "הספרדי" — שאת קליפתה הקלה, את הגיית התנועות שלו, בלענו חיש, ואת תוכו, את הגיית האותיות, שהיא יסוד גדול בלשונונו וקובע גורלה, זרקנו. המורים הראשונים שלנו נלחמו למבטא נכון, אפשטיין זוטא, זיכרונם לברכה, לא היו ספרדים. זוטא אף היה אשכנזי שבאשכנזים, איש העירייה הרוסית, שמבטאה היה מרושל מטבעו. והם עימלו לשונם ואימנו את תלמידיהם להבחין בין עי"ן לאל"ף, בין כ"ף לחי"ת וכו', במידת האפשר. הבאים אחריהם פרקו את העול הזה, וכולנו אמרנו נואש. אין פוצה פה. אפילו כיום, כשרובו של היישוב הוא עולי המזרח שהיגוי זה הוא טבעי להם, ומשמש בפייהם לדיבור ערבי, לא בלבד שאין איש מתוכם קם לעורר על כך, אלא הם עצמם נטמעים והולכים במבטא הישראלי הכעור והצורם את האוזן. והמזכירה מעדות המזרח כשהיא מדברת עברית, ולא ערבית, הוגה את החי"ת בכ"ף מותזת להחריה, ומסבירה לי לתמיהתי על כך, שהיא הייתה בושה בבית הספר להבליט את הגייתה המזרחית. עד כדי כך! והקצין הדרוזי בצה"ל המדבר עברית בשידור של "קול ישראל" מספר על "יכידה לוכמת אכת" (יחידה לוחמת אחת). ואתה תמה, היכן האינטליגנציה שבעדות המזרח, סופרים ומורים ומחנכים? והיכן האקדמיה, כי הרי בסופו של תהליך זה נצטרך למחוק אולי החלק החמישי של האל"ף-בית שלנו, כשם שבאנו למחוק את הצירי וכו'.

אין הדבר בסדר היום של ישיבתנו, סטיתי ממנו רק לשם דוגמה של ייאוש מדברים שהמציאות מעידה עליהם שאסור להתיימש מהם.

הוא הדין בייאושנו מן הניקוד המסור. ודאי יש לתקן בו תיקונים קיצוניים — שאולי גם יחייבו תיקונים בדקדוק העברי — כל עוד אין בהם סכנה לעיקרי יסוד של הלשון. אך את הניקוד הזה המתוקן יהיה כל איש עברי חייב ללמוד, כדרך שהאנגלי לומד את לשונו על כל קשייה המרובים בקריאה, בכתיבה ובהגייה, שבסיכומם אינם פחותים משל העברית. אם נטיל את הניקוד הזה חובה ונחדל — לפחות בכתיבה המיכאנית — מכתוב לא מנוקד, והילד העברי יראה לפניו כל ימיו עברית מנוקדת בלבד — בספר, בעיתון, בשלטים ובמודעות — לא ישכח את תלמודו וידע להגות עברית נכונה.

אין צריך לומר, שמלאכת הניקוד בכתיבת המיכאנית איננה אלא שאלה טכנית, שהטכנולוגיה של ימינו עשויה לפתרה בלי קושי רב. כבר לפני עשרים שנה התהלכו בינינו אנשים משוגעים לדבר ובידיהם הצעות חשובות בשביל לינוטייפ מנקד — הסופר לזבניק ז"ל וכמה פועלי דפוס — אלא שלא נמצא להן גואל. בידי מר ראובן סיוון ראיתי הצעה יפה למכונת כתיבה עברית מנקדת, שאינה מצריכה השקעה גדולה ביותר.

יש להחזיר את העניין לוועדה מורחבת, שבה ישותפו חברי הוועדה הקיימת עם חברים נוספים, והיא תשוב ותבדוק את ההצעות שנשמעו בוויכוח הכללי, ואולי בכל זאת תגיע להצעה מעשית מוסכמת.

הא' בן-חיים: רבותיי, איני בא להגן על הצעת הוועדה, אבל רוצה אני להוציא טעות קשה ומכאיבה מלב החברים. גם אותם החברים שבוועדה, שהציעו סימנים a-ול-e עיקר

כוונתם לא היו הסימנים, אלא העיקרון של סימון כל התנועות העיקריות. ועתה מבקש אני מראש סליחה מן החברים — ואין לי כל כוונה חלילה לפגוע בדבריהם החשובים, כי כל מה ששמעתי מן הביקורת וההצעות החדשות — לא היה בהם כל חידוש. וקשה שיתחדש בכתיב דבר, כיוון שכארבעים שנה ויותר עוסקים אנשי הלשון בדבר זה וכבר פורסמו כל ההצעות שהושמעו כאן בדפוס. יש בידי הוועדה תיקים מלאי הצעות מהצעות שונות, וכולן היו לפניו. לפיכך אין מן הדין לומר, שהוצע בוועדה מה שהוצע שלא מתוך ידיעה שלמה בדבר. המנוח יעקב לוי פרסם לפי יוזמת ועד הלשון לפני עשרים וחמש שנים מחקר העוסק בשאלת הכתיבה העברית מבחינה פסיכולוגית ודידקטית. בקשר לטענתו של הא' שלי מבקש אני להזכיר: החברים שיבואו אחרינו לדון בשאלה יוכלו לראות את החומר הרב שבתיקים ולחזור ולבדוק אותו.

ההבדל שבין העבודה שנעשתה לפני שנים ובין עבודתנו עתה הוא, שבאותם הימים היה זה עניין להלכה בלבד, ואילו עכשיו, כשהאקדמיה היא מוסד מחוקק ללשון העברית, קביעותיו עושות מעשה. לפיכך אחריות כבדה מוטלת עלינו להורות הלכה ברורה.

נראה לי, שאין המליאה צריכה — ודאי לא בשלב זה — לדון בפרטים הקטנים, ועליה ליתן את הדעת רק על העניין בכללותו. חברי הוועדה, שהגישה את הצעותיה, ודאי ישמחו, אם תוקם ועדה חדשה, אבל מקווה אני, שלא יסתלקו מלסייע לוועדה החדשה במה שיידרשו. וזאת עלינו להחליט:

או: א) האקדמיה דוחה את הדיון בשאלת הכתיב, כיוון שאינה מצאת את השעה כשרה לכך;

או: ב) האקדמיה סבורה, שעניין הכתיב הוא מן השאלות החשובות, שפתרון כרח השעה, ועליה מוטלת החובה לפתרה.

אם תתקבל הצעה ב', הייתי מעלה הצעה: הוועדה הקיימת ביחד עם החברים המתנגדים למסקנותיה ייפגשו וידונו שנית בבעיה.

דומני, שארבעת הסעיפים הראשונים של הצעת הוועדה הם המינימום האפשרי וההכרחי. אני מציע אפוא, שיוחלט, אם האקדמיה רואה את שאלת הכתיב כשאלה, שעליה לפתרה בזמן המתקבל על הדעת; ואם כן תורחב הוועדה ותימשך הפעולה.

הא' כוכבא: ישבתי בוועדה כשליחו של משרד החינוך, ואם רצוני להיות שליח נאמן, עליי לומר, ששום הצעה לא תשביע את רצון המורים אלא אחת: ניקוד חלא. ולא משום שהמורים שמרנים מטבעם, אלא משום שהמורה מלמד שתיים עשרה שנים תנ"ך ושתיים עשרה שנים דקדוק, ומכאן מצבו הקשה בהוראה. מצב זה עולה על הפרק בכל ישיבה ופגישה של מורים. משום כך הסתייגתי מן ההצעות הקיצוניות לסימון תנועות a, e. באמת מסתייג אני גם מסימון החירק, שכן ספק אם הוא יתקבל על דעת המורים. מסתייג אני גם מפרטים אחדים בסעיף החולם, במציאות הנענו לשלב ידוע בכתיב מלא כתוצאה מהחלטות ועד הלשון, וכתיב זה פגע בצורת המלה העברית ופרץ פרצות בדרך הכתיבה. רק מתוך פשרה עם המציאות נתתי ידי בוועדה להחלטות בדבר תנועות u, o. לדעתי הכול טעון בדיקה, וזה יהיה תפקידה של הוועדה המורחבת. כל החלטה תהיה מכוונת להקלה זמנית, כדי לכוון את הציבור לכתיבה אחידה. ואין לקבוע דבר מוחלט ומחייב.

הא' בן-נון: על שני דברים אני מצטער —

א. שהפוחחים בדיון לא הזכירו את הצעתי "תיקון הכתיב", שהגשתי בכתב כמה ימים לפני ישיבה זו, אחר שרמזתי על כך בישיבה הקודמת, שכן ע"י כך נמנע הדיון עליה; וזה לשון ההצעה:

(א) מטרות ההצעה הן—

- 1) להשיג בהירות מקסימלית בקריאת הכתוב (למנוע את הצורך בניחושים);
- 2) להאחיד את הכתיב ככל האפשר (למנוע את הצורך בהוראת שתי שיטות שונות);
- 3) לקרב את הקורא עברית ואת תמונת הכתוב עברית ככל האפשר למקורותינו (למנוע זרות—זרות פסיכולוגית וזרות היסטורית שבסימנים מחודשים.

(ב) עקרונות

- 1) שיטת "הכתיב המתוקן" תושתת על שיטת הניקוד המלא המקובלת בדפוסים, ובכתיבי היד הקרובים אליהם. הנלמדת בבתי הספר בהוראת דקדוק הלשון; לא יהיו סימנים, שאינם ידועים משם.
- 2) שיטת "הכתיב המתוקן" תהיה פשוט שיטת הניקוד המקובלת. תהינה אפוא שתי שיטות ניקוד זו בצד זו: (א) המסורה המלאה, (ב) עממית פשוטה (בדומה לשתי שיטות התעתיק מלועזית). בפשוטה יישמטו כמה מסימניה של המסורה, אך לא תהיה סתירה ביניהן.
- 3) בשיטה הפשוטה ייקבעו סימני התנועות בין האותיות. סמוך לשורה התחתונה של מסלול האותיות, למטה ממנה, שיאפשרו (א) את סידורם בדפוס עם סידור האותיות, (ב) את רציפותה של הכתיבה הרהוטה ככל האפשר.
- 4) השיטה הפשוטה תאפשר ליכוד אותיותיה של המלה, ככל האפשר בדומה לשיטת הניקוד המלאה, ע"י צמצום ממדיהם של סימני התנועות וע"י הצמדת הסימנים לאותיות. ככל האפשר, לבל יגדלו הרווחים בין האותיות יותר מדי.
- 5) אמות הקריאה תנוצלנה לסימון התנועות, כשהן מיסודה של המלה העברית, ולא תוכנס לתוך המלה אות, שאינה מיסודה.

(ג) כללים

- 1) אותיות בכ"ף קשות תסומנה בדגש; כן תסומן ה מופקת בסוף המלה, ש' ימנית וש' שמאלית. דגשים אחרים לא יסומנו.
- 2) תשעה סימני תנועות יהיו בשיטה הפשוטה: קמץ גדול (ג), פתח (-), צירה (-), סגול (ג), חירק (-), חולם מלא (1), חולם חסר, קמץ קטן (י) שורק (י) קבוץ (י), השוואים (נח ונע) והחטפים לא יסומנו.

(ד) הערות

- 1) מן הראוי לשאוף לקירובן של שתי השיטות זו לזו, ככל האפשר (כדלקמן 2—5).
- 2) מותר להוסיף בשיטה הפשוטה סימנים מהשיטה המלאה, כגון שווא נע, חטף, דגש, חזק, חולם חסר.
- 3) רצוי לעבור גם בשיטה מלאה לסימון התנועות בין האותיות. בייחוד חשוב הדבר לגבי פתח-גנובה.
- 4) רצוי לתאם את סימני השיטה המלאה לסימני הפשוטה בצורתם, כגון אינוכו של הקבוץ, סימון הקמץ הקטן בוו תחתית.
- 5) גם בשיטה המלאה מותר להשתמש בסימן וו תחתית לציון החולם החסר.

(ה) הדגמה

אבֿל הַע־בְּדוֹת הַן־אֵת, הַמוֹסְרִית, אֵינֶה כִּי־אִם הַחֲצִי מִן־הַמְחִיר אֲשֶׁר־שִׁלְמוּ אֶחָיו הַמַּעֲרָבִים בַּעַד זְכוּיֹתֶיהָ. עוֹד עֲבֹדוֹת אֶת־רַת, שְׁכֵלִית, הַקְּשָׁה אוֹלֵי מַהֲרָאֲשׁוּנָה, מִסַּת־תְּרַת תַּחַת תְּרוֹתֶם הַמְדַיְנִית, וְגַם עֲקֹבוֹתֶיהָ נִמְצְאָ בַּסֶּפֶר, שֶׁאֲנִי דָגִים עָלָיו... הֵי־עֲזָבוּ לְגַמְרֵי אֶת הַיְהוּדוֹת וַיְהִי לֹא־זֶרְחָיִם פְּשׁוּטִים? מוֹעֲטָם אֲמַנָּם עָשׂוּ כֵּן אֲבָל מְדוּעַ לֹא יַעֲשׂוּ כֵּן כָּלֵם יַחַד?

ב. שהדיון, אשר התייחס להצעת הוועדה בלבד, סטה מן המסלול הנכון, לפי דעתי, וכבר הביעו דעה זאת לפניי גם פרופ' בן-חיים ופרופ' ייבין.

מן הראוי היה, שנדון בשאלה העקרונית, אם לתקן את הכתיב, ואם כן, לפי אילו עקרונות, ומה ההוראות להדרכת הוועדה שתיבחר. כנגד זה נכנסו החברים, שלא לצורך, לפי דעתי, בבירור פרטים שונים שבהצעת הוועדה, כאילו כבר השלמנו עמה עקרונית (בניגוד לקו הממוצע של תגובת הישיבה הקודמת), ולא נותר לנו עוד אלא להחליט. אם לקבלה כפי שהיא, או להוסיף עליה תוספת אל"ף וכיו"ב.

אין לטעון כלפי הוועדה, כפי שעשה מר שלי, שלא בדקה את כל האפשרויות הקיימות. אדרבא, נאמנה עליי עדותו המפורשת של פרופ' בן-חיים, שבוועדה נדונו כל האפשרויות הקיימות, ושאינן הצעה שיש בה חידוש כלשהו. אולם יש לטעון כלפיה, שהייתה מושפעת יותר מדי משיטת הכתיב חסר הניקוד, שנקבעה ע"י ועד הלשון, כאילו זה הבסיס היחיד, שאפשר לבנות עליו, ולפיכך לא נתנה דעתה במידה מספקת להצעות, שהלכו בכיוון אחר. הצעתי באה להביע התנגדות נמרצת לעצם הדרך של הוועדה (וכמובן, גם לדרך של ועד הלשון מאז) ולהורות על הדרך האחרת, שמחובתנו ללכת בה.

הצעתה של הוועדה אינה חוששת כלל, אם תסתלף תמונתה של המלה העברית. ודעתי היא, שחייבים אנו לשמור עליה, כלומר על מבנה המלים לפי שורשיהן, כפי שהוא משתקף בכתיב "הדקדוקי" המקובל, הבנוי על כתיב המקרא, אף כי איננו זהה לו. מן הדין הוא אפוא, שלא תיכתב אות לסימון תנועה בכתיב המתוקן, אלא אם היא נכתבת גם בכתיב הדקדוקי (לדוגמה "שומר" בוי"ו, אך "משפּרת בלא וי"ו).

אין אנו מלמדים בבתי הספר את כתיב המקרא כמות שהוא, אבל מלמדים אנו את הכתיב "הדקדוקי", וכל כללי לשוננו בנויים עליו. הן לא ייתכן, שתוך כדי דיון על הכתיב בלבד, אגב גררא, יונף הגרון על כללי הלשון! והנה החברים, שדיברו כאן הערב, ושחוששים כרגיל מפני חידוש קל שבקלים לגבי מלה אחת או אפילו לגבי מונח טכני בלבד (חידוש שאין בו כדי לבטל את הקיים), אם לדעתם איננו נחוץ — לא חששו כלל להציע ביטול ההבדל שבין קמץ לפתח או בין פתח לחטף פתח או שינוי כללי ה"א הידיעה, כלומר לא חששו לבטל במחי יד אחד חוקים הקיימים בלשוננו אלפי שנים! מלתא זוטרתא! התחלנו בהצעה לכתיב מתוקן ויצאנו למערכה רצינית ביותר לתיקון לשוננו, כלומר ליצירת מעין אספרנטו עברי, שנכפה עליו את כללי לשון הנראים לנו היום.

עלינו להחליט, כפי ששאל פרופ' בן-חיים בצדק, אם לעשות לתיקונו של הכתיב, ואני סבור, שעלינו לעשות. לא התנגדתי לצעת הוועדה כדי "לקטול" אותה בלבד. ואין אני סבור, שלא הוכשר הדור. אדרבא, לאור התמעטות הידיעה בלשון, יש לחשוש, שהדורות הבאים יכשרו הרבה פחות, ועלול לצאת משהו הגרוע עוד יותר. אין אנו בני חורין להיבטל ממלאכה זו; אם תימשך, תימשך, ובלבד שתיעשה.

עלינו לתת לוועדה הוראה לפעול בכיוון, שמבטיח את שלוש ההנחות, שדיברתי עליהן: (א) שמירה על השרשים בצורתן של התיבות, (ב) מניעת שתי שיטות כתיב נפרדות, (ג) הימנעות מתיקון כל שהוא בכללי הלשון.

אשר להנחה ב', הנה הצעת הוועדה לא אמרה אמנם מפורשות, אם יהא עלינו להמשיך בהוראת הכתיב המנוקד. הבנתי, שהוועדה מחייבת הוראה זו — גם איני יכול לתאר לעצמי כיצד נורה את התנ"ך ואת הסידור בלעדי זאת, אך אפשר שהתעלמה מכן, מדעת או שלא מדעת. למעשה, אחר שנדפיס את הספרים החדשים לפי הצעת הוועדה, לא יימצא עוד נער, שיבין, מה פשר שלש הנקודות (, ותחפשו בנרות מורים, שידעו לבאר זאת לתלמידים. משמע, או עלינו ללמד שתי שיטות שונות לחלוטין, ונמצאנו "מתקנים" ע"י קלקלה, או

עלינו להרחיק את הדורות הבאים מן החומשים ומן הסידורים, ובכלל מכל ספר מנוקד, ואף מהספרות הקדומה, הבלתי מנוקדת.

הא' סדן: חברנו בן־חיים תלה בי שתי הצעות שיצאו מלפניי, ותמה על הסתירה שבין אחת לחברתה. אולם באמת לא הצעתי אלא הצעה אחת, ואילו האחרת נשתרבה לפרוטוקול ואין אחריותה עליי. ולגופו של דבר: משהעלינו את השאלה וניסינו בבירורה, אנו חייבים תשובה לציבור ולמדינה, לעם וללשון. אולם מה נעשה ולא הגענו בוויכוח לידי סיכום, לא כל שכן הסכמה, שמתוך שהוויכוח נסב על הצעה של ועדה מפולגת, הרי העניינים יותר משנתבהרו — נסתככו. למעשה היו שלוש הצעות: א) הצעתו של חברנו א"צ גרינברג, שפסל כל דיון שיש בו שינוי חוקתה של הלשון. לדעתו ניתן להעיר, כי אילו נתקבלה הצעת הוועדה במלואה, היו אל נכון כמה וכמה חברים פורשים מן האקדמיה. אבל מסתבר, כי ההצעות הקיצוניות של חלק הוועדה לא נמצא להן רוב בתוכנו. ב) הצעתי להסיר את ההצעה השנויה ביותר במחלוקת מסדר היום, ולבחור בוועדה, שתטפל בשאלה לפי מעמד הדיון במליאה. לפי כל תקנון מקובל הייתה חובה להצביע תחילה על הצעתי, מהיותה המרחיקה לכת, ואודה כי לא יותר משאני מיצר על שעברו לסדר היום על ההצעה, אני מיצר על הזלזול בכללי דימוקרטיה מקובלים. ג) הצעתו של חברנו ח' הוז — ובנוסף אחר עתה של חברנו ש"י עגנון — לדחות את הדיון לשנים אחדות.

עצם העלאת השאלה הייתה חשובה, שלמדנו בין ממה שנאמר בתוכנו בין ממה שנאמר מחוצה לנו — הקהל הרחב חי ענייני הלשון וחושב בהם ועליהם, ואינו גוש סביל גרידא, ויריבי ההצעה שמכו גם על חושו הבריאי. כי עבודת הוועדה לא תצא לבטלה, בייחוד בחלקיה המוסכמים, צמצמתי את הצעתי על עניין דחיית החלקים, שהעלו עליהם התנגדות חלוטה. כחומר לעיונה של הוועדה העתידה להיבחר העליתי את הצעתי — שיבה לניקוד המלא. ידעתי, כי ההצעה תיראה בעיני אחרים כחלום, אך אין זה מטיל עליי כל אימה — כלום רחוקים כל כך הימים, שבהם דיברו על עצם השיבה לדיבור העברי כעל חלום? והרי שאלת הניקוד בעיקרה שאלה טכנית, ובני בריתנו בה גורמים טכניים, שייסייעוני בפתרון ניקודם של ספרים, עיתונים, מודעות. יש, כנראה, מיעוט בקרבנו, המאמין באוטופיה זו, לאחר שזכה וראה בהגשמתן של אוטופיות גדולות ממנה.

הא' אסטרחן: עד שלא תהא תקנה שלמה לדרך הכתיב מבקש אני, שיעשה תיקון ארעי לצורכי קריאה חד־משמעית של מלים לוועזיות, מונחים וטקסטים טכניים. לפי הצעתי יספיק לכך סימן נוסף אחד בכתיב חסר הניקוד, והוא סימן לצירי החסר ולסגול. לא יהא בזה משום שינוי רב בצורת התיבה העברית. את התנועה a (פתח וקמץ), שהיא השכיחה שבתנועות לא יהא צורך לסמן, אם נציין כל שווא וכל חטף ע"י סימן השווא. לפי זה כל אות בתחילת המלה או באמצעיתה, שאין סימן תנועה אחריה או שווא תחתיה, הגייתה תהא בתנועת a.

הא' ייבין: מקווה אני, שבזאת נסתיים הוויכוח, ואיני רוצה שנצא ממנו בלא כלום. אני מעמיד להצבעה את השאלה:

האם האקדמיה רואה צורך בתיקון הכתיב בכלל?

הא' שלי: האם הצעה זו מוציאה מן הכלל את החזרה אל הניקוד?

הא' ייבין: לא.

הא' פרץ: ההצבעה מיותרת. אם מינתה האקדמיה ועדה לשאלה זו, משמע, שהיא רואה צורך.

הא' ייבין: לא נתמנתה הוועדה אלא כדי לבדוק את השאלה.

בהצבעה, אם האקדמיה רואה צורך בטיפול בשאלת תיקון הכתיב, הצביעו 18 בחיוב.

אין התנגדות.

ההצעה נתקבלה.

הא' ייבין: הנקים ועדה חדשה, או שנסתפק בתוספת חברים לוועדה הקיימת, מאחר שגם מתנגדיה הביעו את הוקרתם לדרך עבודתה?

הא' בן-חיים: נראה לי, שהוועדה הקודמת עשתה את שלה, ויש לראות אותה כוועדה שסיימה את עבודתה.

הא' בנעט: הטענה, אשר הושמעה כאן, שנציגות של ועדת הכתיב הקודמת בוועדה החדשה דרושה למען ההמשכיות, נראית לי צודקת; שאם לא כן, עלולה הוועדה החדשה לחזור ולהתלבט בלי צורך בכל ההתלבטויות שבהן כבר נתנסתה הוועדה הישנה. אך לפי דעתי די בנציג אחד, ואני מציע שזה יהיה הא' בן-חיים.

הא' ייבין: מאחר שהוועדה הקודמת אינה קיימת עוד, עלינו לבחור ועדה חדשה. ייבחרו כאן חברי הוועדה מטעם האקדמיה ויישמר מקום לנציגי משרד החינוך.

בהצבעה חשאית נבחרו לוועדה החדשה האדונים: בלאו, בן-חיים, בן-נון, ברגרין, סדן, שלי.

הישיבה החמישים וארבע

ביום ב' בניסן בשעות 3—7 אחה"צ בבית האקדמיה בירושלים

הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, אורבך, בן-חיים, ברגרין, גרינברג, טורסיני, ייבין, מירסקי, סדן

החברים היועצים: האדונים בלאו, בן-נון, הגב' גרבל, זידל, לייבל, שבטיאל, שלי

אורח: הא' מ' ולנשטיין

המנהל האמרכלי הא' מנור

המזכירים המדעיים: האדונים איתן, דותן, מדן

הצטדקו על היעדרם: האדונים בורלא, מלמד, מלצר, פרץ, רבין.

סדר היום: א. הודעה.

ב. תקנון פרס זאלצמאן

ג. אישור התקציב

ד. אישור שלוש רשימות תרבות הגוף ה, ו, ז

ה. שאלות דקדוק — הודעות

ו. הפצת החלטות האקדמיה

ז. שאלות דקדוק: דיון בהטעמת שמות פרטיים ומלים שאולות.

א. הא' טורסיני: ביום י"ז באדר אישרה הכנסת שינויים בחוק המוסד העליון ללשון העברית, ועל פיהם ניתן מעמד חוקי לחברי הכבוד של האקדמיה, בין שהם תושבי המדינה ובין שהם תושבי חוץ-לארץ. השינוי יקל על האקדמיה בבחירת חבריה.